

ELS JOCS FLORALS DE BARCELONA I LA LITERATURA MALLORQUINA DEL SEGLE XIX

MARGALIDA TOMÀS

Societat Verdaguer

Una repassada als volums dels Jocs Florals del segle XIX ens indica que, de tots els certàmens celebrats al llarg del segle, només en onze no hi hagué cap mallorquí premiat o fent de mantenidor. El fet, per tant, és prou important perquè ens hi detinguem amb detall. Però, ja d'entrada, cal advertir que aquest treball no transitarà pel vessant descriptiu de la nòmina de la gent que hi participà (el quadre final intenta suplir aquesta part) ni pels altres dos —prou interessants— de l'anàlisi dels discursos que hi pronunciaren o de les composicions que hi presentaren.

El simple exercici de repassar els volums a la recerca de la presència mallorquina ens permet veure, ja d'entrada, que aquesta participació mallorquina passà per molts alts i baixos. Per exemple: en arribar a 1900, dels vint-i-quatre mestres en gai saber, cinc eren mallorquins. Però és que, d'aquests cinc, el 1873 ja n'hi havia quatre, i l'altre arribà el 1881. Passa una mica el mateix si ens limitem a comptar els autors premiats: el 12,9 % que constitueix la nòmina de gent de Mallorca premiada està repartida molt desigualment al llarg d'aquests quaranta-dos anys; tot plegat ens indica, és clar, que la relació entre els Jocs Florals i Mallorca no fou una cosa estable i que passà per diverses intermitències, degudes tant a la influència de persones concretes com a dinàmiques culturals i ideològiques diferents entre els intel·lectuals d'una banda de mar i de l'altra.¹

M'interessa, en canvi, enfocar l'estudi de la relació entre Mallorca i els Jocs Florals entesa en una doble direcció: com, quan i per què hi par-

1. Una primera aproximació a la influència que tingué Marià Aguiló en aquesta participació mallorquina als Jocs la vaig assajar a Margalida TOMÀS, «Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona, 1859-1875», *Randa*, núms. 5 i 6.

ticiparen els autors mallorquins i què hi aportaren. Però també, en l'altra direcció: què significaren els Jocs en l'evolució de la literatura mallorquina del XIX, quin en fou el grau d'incidència, és a dir, què hi aportaren.

Ja des d'un primer moment era conscient que això implicava ampliar el camp d'estudi d'una manera perillosa —com així ha resultat, efectivament—, però també em resistia a centrar-ho només en allò que en diríem la «participació mallorquina», perquè és a partir de considerar aquesta participació com un tot unitari, sense establir-hi diferenciacions ni matisos, que se'ns comencen a distorsionar tota una sèrie de fets importants.

En poso un exemple: Ernest Moliné i Brasés, el 1913, va dedicar el seu discurs d'entrada a l'Acadèmia de Bones Lletres als primers vint-i-cinc anys de Jocs Florals.² I l'atenció dedicada als mallorquins és molt gran, cosa en part natural si tenim en compte que és en aquests primers anys quan Mallorca hi és més present. Moliné, en principi, n'analitza els discursos i n'analitza la creació poètica. Una atenció especial li mereix el discurs de Marià Aguiló de 1867, «lo primer gran discurs dels Jocs Florals», un *capolavoro* de virtuts hel·lèniques i harmòniques clarors virgilianes, amb el qual «la llengua catalana queda encunyada en or puríssim, logrant la perfecció clàssica que ha de restar com a pauta i model dels bons escriptors». Per altra banda, els elogis a la poesia mallorquina jocfloralesca són, com en el cas d'Aguiló, espectaculars, per utilitzar una paraula discreta. Vegem-ho:

Aquesta escola mallorquina nos ha portat, ja des del primer any dels Jocs, tèbies aures marines vingudes de més enllà de Mallorca, de les platges immortals de les Hèlades, ecos llunyans del cor sagrat de les nou germanes voltant a Apol·lus en son marmori temple de Delfos [...] La influència d'aquesta exquisida escola ha estat decisiva en les nostres lletres. Ella ha llimat les arestes i cantells de la llengua fent-la pastosa i ben modulada; ella ha netejat lo nostre cel de les boires que ens tapaven bona part dels horitzons poètics, matisant de nou lo nostre verb amb molts colors ja perduts feia segles i donant-li una harmoniosa musica-

2. Aquest discurs és una mostra del seu interès pel tema dels Jocs Florals, un tema que tocà en molts altres articles. Vegeu Carola DURAN, «Ernest Moliné i Brasés, defensor dels Jocs Florals», *Anuari Verdguer*, any 2001, núm. 10, ps. 155-177.

litat a l'enriquir-la amb tots los semitons que havia perdut al desposseir-se de la seva antiga personalitat literària.³

Ja sé que la citació és llarga i que està triada de manera tendenciosa, perquè si rumiem una mica podem sospitar que potser les paraules de Moliné venien molt condicionades per premis mallorquins als Jocs, sí, però molt més recents que no els dels primers vint-i-cinc anys, com els mestratges en gai saber de Costa i Llobera, de Joan Alcover o de Llorenç Riber, de 1902, 1909 i 1910, respectivament. Tanmateix, el cert és que Moliné dirigeix tot aquest devesall d'elogis als autors dels primers anys dels Jocs, i sobretot a dos, els mateixos que segurament ens vénen al cap quan pensem en els poetes mallorquins del XIX: Marià Aguiló i Josep Lluís Pons i Gallarza; i al seu darrere, Ramon Picó i Campamar.

Doncs bé, aquí és on volia arribar. Quan Moliné engloba aquests tres autors sota l'epígraf «d'autors mallorquins», quan nosaltres també parlem de la participació de Mallorca pensant en aquests noms, potser no tenim prou en compte que Marià Aguiló, ben mallorquí de naixement, era un home format a Barcelona que quan s'integrà als Jocs el 1862 feia ja quasi vint anys que vivia fora de Mallorca i que era en el marc de Barcelona on estava desenvolupant el seu pla de treball intel·lectual. La primera cosa que ens hem de plantejar, doncs, és fins a quin punt l'Aguiló dels Jocs no era un producte molt més de la cultura catalana que no de la mallorquina. Amb Pons i Gallarza, el cas era l'invers. Lligat amb vincles familiars a Mallorca, era català de naixement i de formació, s'instal·là a Mallorca el 1861 i hi començà a desenvolupar un paper fonamental com a promotor cultural, amb els Jocs Florals com a eix d'interès durant els primers anys.

Aguiló, Pons, Jocs Florals, Mallorca són, per tant, peces que van ben unides a la primera època del certamen, però d'una manera molt més complexa que la de ser simples «autors mallorquins als Jocs». I si

3. Ernest MOLINÉ I BRASÉS, *La primera vinticinquena dels Jocs Florals*, dins *Discursos llegits en la "Real Academia de Buenas Letras de Barcelona" en la recepció pública de D. Ernest Moliné y Brasés lo día 4 de maig de 1913*, Barcelona: Estampa de la Casa Provincial de Caritat, 1913.

agafem el representant de la següent generació, Ramon Picó i Campamar, la situació és ben semblant. Picó era ben mallorquí i, com Aguiló, no deixà mai de sentir-s'hi i d'estar lligat a l'illa per tot de vincles estrets i molt complicats, però no era un producte de Mallorca, sinó de l'ambient cultural catalanista barceloní, el que donà pas al grup de La Jove Catalunya i de *La Renaixença*. Però tampoc no podem caure en la simplificació contrària i considerar aquests autors com a autors del Principat, sense més, perquè el cert és que tots tres tingueren una incidència real en la forta presència d'altres autors mallorquins en les convocatòries del concurs.

Se'm pot retreure, i ja ho faig constar aquí mateix, que aquests no són els únics autors mallorquins dels Jocs del XIX, que queden molts altres noms per esmentar i que la panoràmica pot canviar si ampliem el camp de visió. Això és el que pretenc fer en aquest treball. Tanmateix, més que un estat de la qüestió d'aquest doble camí d'anada i de tornada en la relació entre Mallorca i els Jocs, el que em proposo és assenyalar una sèrie de punts que crec que s'han de tenir en compte per a centrar l'estudi d'aquest tema, l'interès del qual no és gens anecdòtic. Perquè si partim de la idea —crec que compartida per molta de la gent que estudiem la literatura del segle XIX— que els Jocs Florals de Barcelona foren una peça fonamental en el procés de recuperació de la llengua i de la literatura catalanes, l'estudi de la relació de la literatura mallorquina amb els Jocs suposa, per una banda, entendre si els Jocs pogueren influir d'alguna manera en aquest procés recuperador a Mallorca, o, més encara, si aquest procés es donà també a Mallorca i amb quines característiques peculiars; i, d'altra banda, veure si Mallorca i els seus autors incidiren d'alguna manera en el moviment del Principat. És en aquest sentit que plantejo uns aspectes que, des del meu punt de vista, caldria tenir en compte per enfocar correctament l'anàlisi d'aquesta relació.

UN PRIMER PUNT: QUÈ PASSA ABANS DEL 1859?

Les relacions, més o menys estretes, entre intel·lectuals mallorquins i catalans es donaren ja a partir de la primera generació del XIX, la que enllaça, per dir-ho així, la del Comte d'Aiamans amb la romàntica de

Tomàs Aguiló i J. M. Quadrado.⁴ Arribaven a l'illa els llibres de Barcelona; des del 1837 Bover i Furió eren socis corresponents de l'Acadèmia de Bones Lletres i col·laboraren esporàdicament al *Museo de Familias de Bergnes de las Casas*;⁵ allora que Manuel de Bofarull, Torres Amat o Cortada eren, al seu torn, socis de l'Academia Mallorquina de Literatura, Antigüedades y Bellas Artes (1837-1838). Molt més fructíferes encara foren les que establí amb Catalunya la primera generació romàntica, la de *La Palma*, amb Quadrado i Tomàs Aguiló al capdavant. Recordem només, les relacions d'aquests amb Pau Piferrer, amb Joan Cortada, amb Roca i Cornet i, sobretot, amb Joaquim Rubió i Ors, o les col·laboracions dels autors d'una banda de mar i de l'altra en empreses periodístiques com ara *La Fe*, apareguda a Palma el 1844.

Però el que interessa destacar ara és que la generació següent, la que serà pròpiament la generació dels Jocs, va ser la primera que anà en pes a estudiar a Barcelona, a la reposada universitat: Marià Aguiló, Pere d'A. Penya, Jeroni Rosselló, Miquel Victorià Amer, Josep Vich, Palou i Coll, Guillem Fortesa. Abans, tots havien compartit també una semblant formació mallorquina: la seva estada a l'Institut Balear i les considerables dosis de romanticisme que havien rebut a través de la premsa —*La Palma* en primer lloc, seguida d'altres com ara *Almacén de Frutos Literarios* (1841-1846), *El Laurel Literario* (1842) o *La Estrella Balear* (1844-1845)—, els llibres i el teatre que es representava a Palma.⁶ Tot en castellà, òbviament. Aquesta gent s'estigué a Barcelona fins a final dels quaranta. Sabem del cert que es relacionaven entre ells, que tots tenien projectes literaris que mig compartien, com per exemple la publicació manuscrita *El Plantel* (1844-1845).

4. Podem incloure en aquest grup d'intel·lectuals Pere Joan Morell (1790-1867), futur sogre de Quadrado; Joan Josep Amengual (1793-1876); Jaume Pujol (1794-1850); Miquel Moragues (1798-1860); Antoni M. Furió (1798-1853) i Joaquim M. Bover (1810-1865).

5. Furió hi publicà «D. Guillermo Mesquida», vol. II, ps. 302-303; «Jorge Bosch», vol. II, ps. 377-378; «Monumento erigido en Mallorca al marqués de la Romana», vol. III, p. 74-77; Bover, «Descripción de la milagrosa gruta de Son Lluís en la isla de Mallorca», vol. II, ps. 484-485.

6. Joan MAS I VIVES, *El teatre a Mallorca a l'època romàntica*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.

En aquests anys universitaris la seva llengua poètica era majoritàriament el castellà: en uns àlbums dedicats a Victòria Penya i datats de 1845 a 1852, totes les poesies són en castellà, excepte les de Marià Aguiló i alguna de Pere d'A. Penya.⁷ Efectivament, Marià Aguiló havia fet l'opció exclusiva del català per a la creació poètica en els primers anys quaranta.⁸ I d'entre els altres que també fan provatures catalanes hi havia, en primer lloc, Pere d'A. Penya, que encara el 1872 reproduïa a la *Revista Balear* un poema de 1842, «Mal bossins».⁹ Però també hem de tenir en compte Josep Vich i Jeroni Rosselló, el qual, en una carta a Rubió i Ors feia unes interessants observacions: «de mi he de decirle que casi le debo a V. exclusivamente mis aficiones a la lengua, pues habiendo empezado mis estudios en Barcelona en el citado año 1843, vino a mis manos el Gaiter del Llobregat que ejerció sobre mi una grande influencia; y unida al roce íntimo que tuve con Mariano [...] y lo mismo sucedió a mi otro amigo el malogrado D. José Francisco Vich que en los años 1846-47 escribió una excelente poesia titulada la Lengua pàtria [...] y otra titulada Redempció».¹⁰ Acabats els estudis hi hagué un desdoblament: alguns tornaren a Mallorca i d'altres quedaren a Barcelona. Hem entrat ja en els cinquanta i l'opció del català per a la poesia arribava aleshores a dos altres mallorquins, precisament els que havien quedat a Barcelona i més en contacte amb Aguiló: Guillem Fortesa i Victorià Amer.¹¹

7. Biblioteca de Catalunya (BC), Fitxes Casacuberta, calaixet 22.

8. Margalida TOMÀS, «Notes sobre la poesia de Marià Aguiló dels anys quaranta», dins *Miscel·lània Ricard Torrents. Scientiae patriaeque impendere vital*, Vic: Eumo / Universitat de Vic / Eumogràfic, 2007, ps. 572-594.

9. *Revista Balear*, 1872, p. 254. Per a aquesta etapa de Penya, Guillem SIMÓ, «Els inicis literaris de Pere d'Alcàntara Peña», *Randa* 36, 56-69.

10. Fragment reproduït per Joan MAS I VIVES, «Tomàs Aguiló i la Renaixença», *Randa* 1, 1975, p. 68. Sobre Vich, vegeu Josep MASSOT I MUNTANER, «Josep Francesc Vich i la "lengua llemosina"», dins *Els mallorquins i la llengua autòctona*, Barcelona: Curial, 1985, ps. 62, 63; Joan MAS I VIVES, «Josep Francesc Vich i el pensament religiós heterodox al segle XIX», dins *La construcció d'una identitat. El debat ideològic i cultural entorn de J. M. Quadrado i J. Ll. Pons i Gallarza*, Palma: Lleonard Muntaner, 2008, ps. 223-233.

11. Fortesa escriu els primers poemes catalans el 1853; Amer, el 1855. No hi ha cap estudi biogràfic sobre aquest darrer; per a Fortesa, un primer estudi a Margalida

Aquesta situació, vista en conjunt, no és gaire diferent de la que s'estava produint a Barcelona. Sempre amb el cas a part d'Aguiló, la producció poètica en català d'aquests homes la trobem inscrita només en unes provatures individuals, les que aniran a parar al volum antològic de 1858 que marcà un final d'etapa: *Los trovadors nous*. Però si repassem els autors mallorquins que havien escrit obra en català, l'antologia de Bofarull només en recull quatre: els dos Aguiló (Tomàs i Marià), Amer i Guillem Fortesa.

Crec que l'explicació d'aquest fet passa, com tantes vegades, per la qüestió personal: l'editor del volum, Salvador Manero, implicat personalment en l'empresa, era amic de Guillem Fortesa, i aquest s'encarregà de buscar-li material. Ell mateix s'encarregà de demanar poemes a Marià Aguiló,¹² aleshores a València. La presència en el volum de Tomàs Aguiló, el *senior*, que el 1852 havia publicat el recull *Poesies fantàstiques en mallorquí*, semblava també inevitable. Òbviament, també hi varen entrar poemes del mateix Fortesa i, per últim, els d'Amer, aleshores íntim amic de Fortesa i, com hem vist, resident a Barcelona.¹³ La poesia catalana de Vich, aleshores a Madrid, o la de Penya i Rosselló, instal·lats ja tots dos a Mallorca, no hi trobaren aleshores cabuda. Només quatre anys després, Jeroni Rosselló seria proclamat mestre en gai saber.

ELS JOCS FLORALS: UN ESTÍMUL PER ESCRIURE EN CATALÀ

Els primers Jocs de 1859 comptaren amb un mantenidor mallor-

TOMÀS, «Sol contra tots: aproximació a la biografia de Guillem Fortesa i Valentí», *Randa* 54, 2005, ps. 109-128.

12. En una carta de 22 de març de 1858, Fortesa li demana que envii algun poema per a Manero, el qual «enamorado de tus versos, como tantos otros, hace muchos días que me insta para que te pida lo que te pido ahora. Si tienes a bien acceder a nuestros deseos nos harás a los dos un favor especialísimo». *Fons Marià Aguiló* de la Biblioteca de Catalunya, 48.5.3.

13. A *Los trovadors nous*, de 1859, la representació mallorquina encara fou més limitada: Tomàs i Marià Aguiló no hi entraren i sí Amer, amb quatre poemes, i Guillem Fortesa amb un, precisament el titulat «Al meu estimat amic Miquel V. Amer».

quí, Miquel V. Amer. Amer, que treballava a la companyia de ferrocarrils de Barcelona a Granollers i Girona, no havia tingut cap mena de paper en el procés de restauració del certamen ni tenia aleshores cap anomenada especial com a intel·lectual, encara que ja havia començat la seva faceta de bibliòfil: el 3 d'abril escrivia a Marià Aguiló informant-lo que acabava d'adquirir el *Llibre de les dones* d'Eiximenis, uns «costums de Tortosa», uns altres de Mallorca i «alguna otra friolera». Ell mateix, segons confessava en la mateixa carta, semblava una mica estranyat que l'haguessin triat, perquè ni tan sols era de l'Acadèmia de Bones Lletres, com la resta de mantenidors.¹⁴

Marià Aguiló era aleshores a València i rebé cartes de Rubió, de Bofarull i d'Amer animant-lo a presentar-hi composicions, tots ells una mica esverats davant la possibilitat de no tenir prou participació, perquè com li deia Rubió, «[s]iempre será recibido con muchísimo gusto un trabajo de V. pero este año es harto necesario que nos favorezca con alguno. Cuatro o cinco de los que podríamos tomar parte en este certamen estamos como mantenedores, fuera de combate, y como por otro lado conviene, sobre todo en este año, acreditar y dar importancia a nuestros juegos ¿se lograría esto si los que como V. son jefes, se retirasen no quedando en el campo más que los bisoños?». ¹⁵

Aquesta primera convocatòria de 1859 tingué dos premis mallorquins, encara que menors: atorgats a Guillem Fortesa i a Victòria Penya, que ja festejava amb Amer. Marià va enviar el seu poema «Esperança» sense la plica corresponent i així, malgrat la voluntat d'Amer, que n'havia descobert l'autoria, no va poder ser premiat; per bé que sí que va ser remarcat pel secretari, Antoni de Bofarull, que en destacà la qualitat literària, però també l'excés de «mallorquinismes».

Començava, doncs, des del primer moment, a plantejar-se la qüestió del model de llengua literària. Començava també, tant al Principat com a Mallorca, la cursa per guanyar premis; això volia dir, és clar, la necessitat d'escriure poemes en català, ja fos amb justificacions teòriques al darrere o sense. Què passava amb la gent de Mallorca? Deixem de banda Marià Aguiló. Els Jocs per a ell foren una cosa molt

14. *Fons Marià Aguiló* 46.2.1.

15. Carta del 5 d'abril de 1859. *Fons Marià Aguiló*, 52.5.3.

important i prou que s'hi va escarrassar, però ho foren com a motor d'un moviment, no com a estímul personal de creació: no hi va presentar cap poema que no fos escrit més de deu o vint anys abans. Tampoc Guillem Fortesa no es deixà emportar per l'eufòria, immers com sempre en els seus problemes personals; ni Josep Vich, l'altre desclassat, que, malalt, va morir al cap de poc. Però els Jocs sí que serviren d'estímul per a la resta d'autors mallorquins que hem esmentat abans, cadascun amb les seves pròpies peculiaritats: Amer, Pere Penya i, sobretot, Jeroni Rosselló i Victòria Penya.

El cas de Victòria mereix un estudi a part perquè és un exemple molt interessant d'una dona amb una ferma voluntat literària que s'agafava allà on podia per poder-la dur a la pràctica i que, tanmateix, com tantes altres dones poetes concursants als Jocs, es va haver de veure relegada a guanyar una vegada i una altra accèssits o premis extraordinaris.¹⁶

Rosselló, en canvi, va ser el segon poeta a ser proclamat mestre en gai saber, després de Víctor Balaguer. Parlar d'aquest autor sembla que implica referir-se a l'opció de l'ús del «llenguatge antic» per a una bona part de la seva producció poètica, un tema molt interessant, però que ja ha estat estudiat per Josep Massot, al qual em remeto.¹⁷ Sí que voldria recordar, però, uns altres punts sobre aquest autor. En primer lloc, que lligada als seus premis als Jocs hi ha la publicació d'un volum amb part de la seva producció. És *Lo joglar de Maylorcha*, de 1862, que reuneix deu peces arqueològiques; les quals, i això és important remarcar-ho, van encara acompanyades de la traducció al castellà, com són també en castellà les notes històriques que il·lustren els poemes. Deu anys més tard, el 1873, les composicions dels autors mallorquins premiats als Jocs constituïren la base d'una altra publicació de Rosselló, apareguda anònimament, l'antologia *Poetes balears, setgle XIX*.

16. Fins el 1925, per exemple, la participació femenina havia aconseguit trenta-un premis de segona i només quatre dels ordinaris i, encara, repartits entre dues autores: Isabel de Villamartín i Dolors Monserdà. Entre les que es quedaren amb accèssits hi havia Caterina Albert i Carme Karr.

17. Josep MASSOT I MUNTANER, «La llengua arcaica durant la Renaixença», dins *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*, Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, ps. 9-27.

Poesies d'autors vivents escrites en català, amb una introducció molt interessant i també amb la traducció castellana dels poemes. Dos llibres sorgits directament dels Jocs, doncs, però dirigits específicament al públic mallorquí.¹⁸

El 1861 Marià Aguiló tornava definitivament a Barcelona. Per la seva banda, Josep Lluís Pons i Gallarza, catedràtic de retòrica i poètica a l'Institut Balear, passava a viure a Mallorca. La conjunció d'aquests dos fets i la tasca portada a terme per l'un i per l'altre —tan diferents entre si, amb la seva peculiar i íntima antipatia mútua— féu que comencés una etapa espectacular de participació i de premis mallorquins als Jocs. Aguiló començà a tenir-hi paper el 1862, quan formà part per primera vegada del consistori —el que premià i nomenà mestre en gai saber Rosselló— i féu el seu primer discurs de gràcies. Per a Aguiló, topar directament amb la complexa dinàmica que estaven provocant els Jocs significà un punt d'inflexió. Com he dit, a ell no li calien estímuls per a escriure en català, i de fet, la seva etapa de creació poètica ja estava pràcticament tancada: hi hagué, quasi vint anys després, la revifalla dels *Focs follets*, però el gruix de la seva obra poètica ja estava escrita. Però és que en aquell moment, el 1862, també ja tenia ben enfocat el seu àmbit de treball i d'investigació, dirigit exclusivament a la llengua i a la literatura catalana. No cal que ho recordi aquí: la recollecció de tot tipus de material folklòric, l'estudi dels manuscrits i després de les obres impreses, l'estudi del lèxic, els projectes d'edició. Aguiló ja era tota una personalitat en l'estudi de la literatura catalana i, ho remarco, exclusivament en el de la literatura catalana.

Ara, el 1862, es trobava que el clos s'estava obrint, que hi havia veritables passions per tenir premis, «esos premios que despiertan in-

18. Per altra banda, ens falta encara conèixer moltes coses de quin era realment l'ambient cultural a Mallorca en aquests anys; el pes, per exemple, de les tertúlies literàries que començaven a aparèixer. Així, un personatge tan poc lligat al que podien representar els Jocs, Joaquim Fiol, en posava una en marxa precisament el novembre de 1859: «Las reuniones literarias las inauguré en mi casa el viernes y seguirán cada semana [...] en Mallorca no se había intentado esto y creo que habré podido realizarlo». Carta de Fiol a M. V. Amer del 30 de novembre de 1859, BC, *Fitxes Casacuberta*, calaixet 22.

audita codicia», com escrivia el maig d'aquest any a Bartomeu Muntaner; però també es trobava amb un altre fet important: que, lligat a tot això, apareixia una nova necessitat, la de codificar aquesta llengua literària. Així, es trobà de cop formant part de dues comissions per a redactar sistemes ortogràfics, la de l'Acadèmia de Bones Lletres i la sorgida del mateix consistori;¹⁹ paral·lelament, es desfermava l'enemistat d'Antoni de Bofarull,²⁰ etc. Aguiló començà llavors una nova tasca i, conscient de les possibilitats dels Jocs, entrà de ple en el ball. En primer lloc, per a fer-s'hi ell també un lloc com a poeta: els seus antics poemes dels anys quaranta, més o menys arreglats, tingueren sempre premi o accèssit i aconseguí el mestratge el 1866, amb un consistori que comptava amb Llorente com a president²¹ i amb Robert Robert com a secretari. I, més important encara, començava una època d'intensa activitat per a dirigir-los i controlar-los. L'aspecte més visible d'aquesta època serà precisament la participació mallorquina i els premis que va obtenir, realment espectacular. Que a Aguiló li interessava promoure-la és incontestable —el mateix 1862 escrivia a Muntaner que «este año he logrado mi deseo al ver competir con los catalanes mallorquines y

19. Mila SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona: Empúries, 1985, ps. 149-166.

20. Margalida TOMÀS, «Marià Aguiló i Antoni de Bofarull davant la llengua catalana», dins Pere ANGUERA *et al.*, *Sis estudis sobre Antoni de Bofarull*, Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1996, ps. 41-56.

21. El 25 d'abril Llorente encara no havia arribat a Barcelona i s'adheria al que decidís la majoria dels mantenidors per a l'adjudicació de premis. *Annals dels Jocs Florals*, any 1866. Per altra banda, només pocs dies abans de la festa, Josep M. Quadrado fou a Barcelona, de pas d'un dels seus viatges per a redactar un volum dels *Recuerdos y Bellezas de España*, però no s'hi quedà prou per assistir-hi, cosa que molestà molt Marià Aguiló: «Quadrado hizo el feo a los Juegos Florales de marcharse la vigilia de celebrarlos. Lo he sentido profundamente, y ya puedes figurarte que no por mi, sino por la cosa. Me alegro de no haber empezado la carta por aquí porque quizás me hubiese escurrido la pluma y puede que no tenga tanta razón como creo tener». Carta a Bartomeu Muntaner de l'11 de maig de 1866, *Fons Marià Aguiló*, 50.3.1. I l'any següent encara li dolia el fet, i escrivia a son pare que «Si el año pasado no me hubiese cerciorado de que el primero de los literatos de esa [Mallorca] tenía muy pocas simpatías a esta fiesta literaria, diría a V. que invitase al segundo [és a dir, a Tomàs Aguiló] a venirse a pasar una temporada en casa durante los meses de abril y mayo. Instele a Tomás para que se venga». Carta del 25 de gener de 1867, *Fons Marià Aguiló*, 44.1.3.

valencianos»—,²² però aquest abocament de mallorquins venia també propiciat des de la mateixa Mallorca a través de Pons. Per acabar per ara amb Aguiló, cal dir que, per bé que promogué la participació mallorquina, també intentà incidir des de dintre mateix del consistori per fer de l'organisme una màquina més d'acord amb les seves idees sobre què havia de ser i cap a on havia d'anar aquest moviment de recuperació literària. Perquè a partir d'aquell moment, per a ell, totes les seves antigues tasques erudites, que eren sobretot tasques d'especialització professional, començaven a prendre ja un altre sentit, s'estaven inserint en una dinàmica col·lectiva. I fou per adaptar aquesta potent locomotora que eren els Jocs Florals que promogué, una vegada i una altra, la reforma dels seus estatuts. Ho veurem d'aquí a una mica.

Per a Pons i Gallarza el Jocs eren tota una altra cosa. És prou sabut que ell fou també un dels set mantenidors del primer certamen de 1859. Com Amer, tampoc no havia tingut cap paper en la restauració dels Jocs, però a diferència d'aquest, ell sí que gaudia d'un estatus intel·lectual reconegut: ocupava la càtedra de retòrica de l'Institut, pertanyia a diferents societats i havia ingressat a l'Acadèmia de Bones Lletres el 1852. Però també era l'únic membre del consistori que no havia escrit ni un vers en català. Els seus primers versos en aquesta llengua són els que escrigué a Montserrat quan els set mantenidors, en una molt accidentada i bastant desastrosa pujada,²³ acompanyaren Adolf Blanch a fer ofrena a la Moreneta de la viola que aquest havia guanyat.²⁴ Només pocs dies després de la festa, el 15 de maig, aparegué a *El Arte* un article seu amb un títol tan explícit com «Influencia del idioma patrio en la poesía», en què defensava la repetida idea que la llengua pròpia era la més apta per a la lírica (però només per a la lírica) i que, per tant, «si se quiere que en un país florezca la poesía, cultívese su idioma». Ara bé, aquesta teoria no impedia que a la ma-

22. Carta del 9 de maig de 1862, *Fons Marià Aguiló* 50.2.2.

23. Carta de Miquel V. Amer a Marià Aguiló del 16 de maig de 1859. *Fons Marià Aguiló* 46.2.1.

24. Pons reproduí el poemeta a *Lo Gai Saber* el 15 de març de 1868: «Jo que havia cantat al món fins ara / mos dols i goigs en llengua de ma mare, / avui, verge santa, al contemplar ta serra / te beneesc en llengua de la terra».

teixa revista apareguessin després de l'article dos poemes seus en castellà (i també una traducció de Manzoni feta per Amer en aquesta llengua).²⁵ Tanmateix, el cert és que els Jocs sí que foren un estímul perquè Pons es posés a escriure poesia en català: la seva obra poètica catalana, tan curta i tan interessant, començà després dels Jocs i hi estigué estretament lligada. Set composicions foren presentades als Jocs i sis hi obtingueren premi: entre ordinaris i extraordinaris n'aconseguí el 1862, el 1865, el 1866 i tres el 1867, en què fou nomenat mestre en gai saber; aquell any Aguiló era el president del consistori.

Però Pons era molt més que un poeta; Joan Mas ja ha estudiat amb detall quin va ser el seu paper de desvetllador cultural, la seva voluntat regeneracionista de dirigir la societat mallorquina del seu temps cap a una renovació que abraçava moltes de les facetes de la vida de l'illa.²⁶ La seva principal plataforma en els primers anys d'estada a Mallorca va ser l'Ateneo Balear i, en aquest, la secció de literatura va ser una de les més actives. El ressò del que estava passant a Barcelona hi era present. El 1863 es discutí sobre el tema «¿Es o no un progreso literario el cultivo de las lenguas y literaturas provinciales?», introduït pel mateix Pons; tanmateix, la llengua de totes les sessions fou sempre el castellà, la de Pons i la dels altres, i també ho foren la majoria dels poemes que es llegiren, per exemple, en la vetllada en honor a Palou i Coll d'abril de 1865, on només utilitzà el català Pere d'A. Peña.

En contraposició, però, el 1867 l'Ateneo oferí un premi extraordinari als Jocs a una composició sobre història mallorquina. La idea sortí del mateix Pons, el qual signà la comunicació al consistori: «Acceptau de bon grat nostre present i sapiau que los fills d'aqueixes illes tenim encara per molt esser catalans en les festes de Gai Saber, puix que germans vostres som per usatges, per lleis i per història».²⁷ El premi el guanyà un català, Adolf Blanch, i els dos accessits anaren a

25. L'1 d'abril, al primer número de la revista hi havia publicat «Una gota de agua bendita»; després dels Jocs hi aparegueren «Calma» (1 juny 1859) i «El valle de Moncada» (1 juliol de 1859); la traducció d'Amer aparegué el 15 de juny de 1859.

26. Joan MAS I VIVES, «Josep Lluís Pons i Gallarza, una ideologia cultural per a la fràgil burgesia incipient», dins *La construcció d'una identitat*, op. cit., ps. 57-190.

27. *La construcció d'una identitat*, op. cit., ps. 82.

Mallorca: un a Penya, amb un poema, «La Colcada», que aconseguí després una extraordinària popularitat a l'illa; l'altre va anar a parar... al mateix Pons, amb una composició d'un valor indiscutible, «L'olivera mallorquina». El 1868 l'Ateneo tornà a oferir un premi. El president de l'entitat, Palou i Coll, el féu arribar amb una carta que exposava que amb la contribució d'aquest premi «donar voldríem nou alè a les lletres de la terra que com a nostra i vostra deu esser tinguda no sols per lo comú vincle de la llengua mes encara per quant fet de passades centúries i per lo giny que ens encamina envers les esdevenidores».²⁸ Tanmateix, el consistori considerà que l'oferta havia arribat massa tard i la deixà per a l'any següent.²⁹ El 1869 s'hi presentaren catorze composicions i el guanyà Tomàs Fortesa amb «Mallorca». Sembla que la presència poètica del català anava prenent força en l'organisme de Palma: el maig d'aquell any Pons hi féu un discurs sobre «Patriotismo literario» i Manuela de los Herreros hi llegí «Amor a la llengua de mos avis». En una sessió oberta a les poetes mallorquines, els poemes en català (Manuela de los Herreros, Penya, Maura, Tomàs Fortesa, el mateix Pons) ja estaven en igualtat de condicions que els castellans. La percepció que el conreu de la poesia catalana anava en augment la trobem de forma ben directa en una carta de Pere d'A. Penya al seu cunyat Amer, on assenyala la influència que en el fenomen han tingut els premis guanyats als Jocs, però també la d'ell mateix: «La poesia en Palma está de enhorabuena porque las últimas glorias o lauros de los viejos han hecho brotar una porción de noveles poetas que prometen mucho. Yo fundador del género especial humorístico que me conoceis en mi «*Patrón*» y otras, tengo ya mis imitadores de escuela de ambos sexos que ya me eclipsan. Estos son principal-

28. Carta datada el 28 de març de 1868, *Jocs Florals. Documents relatius al consistori. 1859-1870*.

29. Hi ha un document interessant sobre la festa de 1868: un llarguíssim poema, inacabat i en estadi d'esborrany, de Ramon Picó, concebut com a crònica de la festa i adreçat al seu amic, el metge de Pollença, Joan Albis. Escrit en un llenguatge arcaic, s'inicia amb l'aparició del cartell dels Jocs, segueix passant revista a tots —i tots vol dir això, no se'n deixa ni un— els escriptors i escriptores que hi assistiren, els convidats de fora, etc. Queda tallat quan el secretari del consistori comença a donar noms. *Fons Picó i Camapamar* de l'Arxiu General del Consell de Mallorca. Originals Poesia. I.

mente y en primer término Manuela Herreros y Bartolomé Ferrà, hijo de nuestro vecino albañil».³⁰

Pons presidí els Jocs següents, els de 1870 i la participació mallorquina fou molt elevada. És interessant reproduir un altre fragment de carta de Penya al seu cunyat Amer, en la qual torna a insistir en aquest augment d'autors alhora que deixa caure la seva connatural ironia sobre el mateix Pons: «Este año a causa de ser presidente D. Luís habrá lluvia de poesías mallorquinas. Él tiene su corte (así es su gusto) de noveles literatos que van por su casa, lo acompañan, etc, y todos ellos mandaràn algo. Prescindiendo de Aguiló, Tomás, *que fa i calla*, de seguro mandaràn Forteza, Maura, Picó, Ferrá, Manuela Herreros, Caymari, otra que no sé como se llama y otros cinco o seis que no sé que nombres tienen».³¹ Fixem-nos-hi, en aquesta «corte de noveles literatos»: una nova generació està entrant en escena, a Mallorca i a Catalunya, la de la gent nascuda a la dècada dels quaranta. Ara bé, dels noms esmentats per Penya en podem treure un de l'òrbita de Pons: Ramon Picó i Campamar, educat a Barcelona, que ja havia estat premiat als Jocs del 1867 i del 1869, que ja havia estrenat el drama històric *Cor de Roure*³² i que estava molt lligat a Marià Aguiló, malgrat les seves constants topades. Picó era un mallorquí de Barcelona, on residí des dels dotze anys, i que només passà dos anys —del 1869 al 1871— a Mallorca, i concretament a Pollença, per problemes professionals. Però res més allunyat, en aquell moment, que Picó i Pons. Deixo també de banda les dones, que hauríem d'estudiar en un altre context i, encara, amb una atenció especial, Manuela de los Herreros pel que fa a la seva opció poètica i a la tria d'un determinat mallorquí literari.³³ Ens queden, llavors, Tomàs Fortesa, Gabriel Maura, Bartomeu Ferrà; i, d'entre aquests altres dels quals Penya no dona nom, podem identificar algú més: Jeroni Fortesa, Josep Tarongí, Mateu

30. Carta del 16 de maig de 1869, BC, *Fitxes Casacuberta*, calaixet 22.

31. Carta del 20 de gener 1870, BC, *Fitxes Casacuberta*, calaixet 22.

32. Ramon PICÓ I CAMPAMAR, *Cor de Roure*, Introducció a cura de Pere FARRES, Barcelona: Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General / Grup de Recerca en Ecdòtica de la Universitat de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.

33. Isabel PEÑARRUBIA MARQUÈS, *Manuela de los Herreros i Sorà*, Palma: Ajuntament de Palma, 2006.

Obrador i Bennassar. I tots aquests noms tingueren realment en els anys successius una presència constant en els Jocs, el que implicava, és clar, un conreu important de poesia en català. La conjunció, doncs, Jocs Florals / paper de Pons i Gallarza, va acabar resultant un bon estímul per a aquesta segona generació d'intellectuals. Com també ho fou, no podem deixar-ho de banda, la feina que estava portant a terme des de Barcelona Marià Aguiló per fer dels Jocs una plataforma des de la qual dirigir, més o menys veladament, el nou moviment literari, en el qual, el paper de Mallorca era per a ell imprescindible en molts sentits, des del lingüístic, al cultural i al més estrictament personal. Ho veurem amb una mica més de detall un poc més endavant.

Ara bé, constatada ja la importància real del paper de Pons en aquest desvetllament de vocacions poètiques i el seu ressò en la participació mallorquina als Jocs, cal fer constar també un altre punt del màxim interès i és que les idees de Pons respecte a la utilització del català que havíem vist el 1859 —català per a la poesia; castellà per a les obres d'investigació— no evolucionaren. I així, en una data tan avançada com 1880, Pons no tenia cap problema de reproduir a l'*Almanaque Balear* el mateix article que havia aparegut a *El Arte*:

Así la lengua y la literatura de un país son inseparables; así es lènguia toda traducción para quien posee el idioma original; así los ingenios todos son inferiores a si mismos cuando hablan o escriben en idioma extranjero. Sin embargo, no en todos los géneros literarios es visible en igual grado el influjo del idioma extranjero. Las producciones científicas y la historia misma se despojan más facilmente del carácter nacional, ya sea porque en las obras de esta clase el asunto absorbe la atención más que la forma y el lenguaje, ya porque reine mayor uniformidad de doctrinas filosóficas e históricas entre los diversos países: ya también porque la razón es el elemento más constante del talento literario. Cualquiera que sea la causa, es innegable que en los trabajos de literatura sujetos por su índole al predominio del juicio, el uso de la lengua del país aun que no indiferente, es menos característico e interesante.³⁴

34. Josep Lluís PONS I GALLARZA, «Influencia del idioma patrio en la poesía», *Almanaque Balear para el año 1880*, Palma: Imprenta de Pedro José Gelabert, 1879, ps. 138-142.

I les revistes mallorquines que sortiren a la seva empara: *La Dulzaina*, la *Revista Balear* o el *Museo Balear*, no foren mai en català, per més que hi apareguessin col·laboracions en aquesta llengua i per més que també hàgim de tenir en compte que la situació de consciència idiomàtica a l'illa no donava per gaire més.³⁵ El seu mestratge, en aquest sentit, fou molt diferent del de Marià Aguiló. I, el que interessa destacar ara és que una part d'aquests joves que s'iniciaven intel·lectualment al redós de l'Ateneo Balear i que començaven a col·laborar a *La Dulzaina*, feren després una evolució que canvià aquests plantejaments.

Ja els tenia ben clar aquest canvi un jove Picó de 18 anys que, l'estiu del 1867, escrivia al seu amic Josep Roca i Roca, després d'obtenir el seu primer premi als Jocs: «Per Pollença tot són enhorabones que em donen i fer-me llegir poesies; fins ara no he trobat ningú que m'hàgia alabat lo escriure en català, tots troben que faig mal fet i que tendria d'escriure en castellà, que és més *polit*; mes tu ja saps que lo literari que jo escrigui serà en català, que és ma llengua».³⁶ Roca, el 1871, quan va tornar a Barcelona després de l'estada de dos anys a Mallorca, fou un dels actius membres de la societat La Jove Catalunya. També formà part d'aquesta societat Jeroni Fortesa quan anà a estudiar a Barcelona.³⁷ I les estades a Barcelona significaven rebre directament la influència de Marià Aguiló, amb tot el que això comportava d'entendre d'una manera molt més global el renaixement de les lletres catalanes.

Però aquesta influència aguiloniana s'estenia també a aquells que

35. Així, Tomàs Fortesa escrivia a Picó el 19 d'abril de 1875 que ell també trobava que el *Museo Balear* era massa castellà, però també li deia que pensar en propaganda catalanista a Mallorca era desvariejar: ningú llegia en mallorquí i persones que se les donaven de cultes havien deixat d'estar subscrites a la revista perquè hi havia massa coses en aquesta llengua. *Epistolari Ramon Picó i Campamar*, Biblioteca March, Palma de Mallorca. Una dies més tard, l'11 de maig, el mateix Fortesa li deia a Marià Aguiló que molts dels redactors del *Museo*, «fent-se eco de bon nombre de lectors, no voldrien que s'hi escrigués en nostra llengua». *Fons Marià Aguiló*, 48.3.2.

36. Carta d'agost de 1876, *Fons Ubach i Vinyeta*, Biblioteca de Catalunya.

37. Jeroni Fortesa era un dels joves crítics amb Pons: a la correspondència creuada amb Ramon Picó (Biblioteca March de Palma de Mallorca), el critica constantment i l'anomena el «papai de la nostra gloriosa literatura», «descobridor de nous talents».

no es movien de l'illa. Hi ha un cas paradigmàtic, el de Tomàs Fortesa. El mestratge epistolar d'Aguiló va ser tan intens que, si tingué un deixeble fidel en tots els sentits i aspectes, aquest fou, sens dubte, Tomàs Fortesa. I des de molt aviat Tomàs fou també el representant de Marià a Mallorca i el seu enllaç per saber tot el que es movia entre bastidors del món intel·lectual mallorquí. No cal ni dir que Fortesa fou un dels mallorquins destacats en els Jocs i que fou proclamat mestre en gai saber en el molt mogut i problemàtic certamen de 1873, per un consistori presidit per Jeroni Rosselló i en el qual hi havia també Marià Aguiló.

I hi ha un cas més complex, el de Josep Tarongí, fill espiritual de Pons, amb qui mantingué, tanmateix, una certa ambivalència. El 1870, en els Jocs presidits per Pons, Tarongí hi presentà sis poemes. Però abans els havia enviats a Aguiló —a qui no coneixia encara personalment— perquè els corregís i els fes arribar a Pons. I li escrivia que «vol-dria ser premiat enguany, no tan solament pel premi sí que també per multitud de circumstàncies locals que V. comprendrà perfectament».³⁸ Tarongí, però, malgrat l'esforç i malgrat la presència de Pons, o potser precisament per això, es quedà sense ni un trist accèssit.³⁹ N'obtingué dos l'any següent, quan era president del consistori Miquel V. Amer.

Ara bé, arribats aquí hem de fer necessàriament una referència a la gran presència de noms xuetes entre els escriptors mallorquins que hem esmentat fins ara. I això no és, ni molt menys, cap cosa anecdòtica. És un tema del màxim interès i que s'ha de tenir necessàriament en compte a l'hora d'estudiar la literatura mallorquina del XIX. No hi podem entrar ara amb detall, és clar, però tampoc passar-ho per alt. Per una banda, perquè la condició de xuetes va fer que una bona part d'aquests intel·lectuals fugís literalment de l'illa: primer, Marià Aguiló i Guillem Fortesa; després, Ramon Picó, Jeroni Fortesa i, finalment, Josep Tarongí. I, de l'altra, perquè l'evolució del seu pensament cata-

38. Carta del 22 de març de 1870, *Fons Marià Aguiló*, 53.2.6.

39. Cosa que li dolgué i que segurament no s'esperava, tenint com tenia el seu valedor presidint el consistori. Tomàs Fortesa li confirmava a Aguiló que Tarongí «ha tingut un fort sentiment per no haver sigut premiat, puix esperava qualche cosa. Mos veim sovint i parlam de Barcelona, de nostres amics que hi viuen i de nostra llengua i literatura: no ens oblidam de V.». Carta del 3 de maig de 1870, *Fons Marià Aguiló*, 48.2.3.

lanista va anar estretament lligada al lloc on fixaren la seva residència, com posen de manifest els casos de Jeroni Fortesa⁴⁰ —que acabà instal·lant-se com a bibliotecari a València— o el de Tarongí,⁴¹ exiliat, en una certa manera, al Sacromonte de Granada; ben diferents del cas de l'evolució, per exemple, de Ramon Picó. Però, a més, hi ha un lligam molt estret entre la pertinença a una classe marginada i l'afany de fer-se un lloc dins el món de les lletres, això a què Tarongí alludia quan parlava de la «multitud de circumstàncies locals» i que Aguiló segur que devia comprendre perfectament. Les correspondències creuades entre tota aquesta gent⁴² són una mostra colpidora del que significava per a ells ser reconeguts públicament amb premis o la relació en pla d'igualtat amb la gent de «fora carrer» que els permetia el conreu literari.⁴³ Un pla d'igualtat, però, que en el fons no era tal. No podia ser-ho encara en una societat com la mallorquina de l'últim terç del segle XIX, i per això les brometes i les reticències, quan no hi havia una discriminació més manifesta, eren una cosa amb la qual havien de conviure aquests autors a Mallorca. I, encara, els n'arribaven esquitxos a Barcelona. Un bon escorcoll entre els poemes rebuts als Jocs ens en donaria moltes mostres: des dels poemes «de defensa», com el rei-

40. No hi ha cap estudi sobre aquest autor, però podem seguir l'evolució del seu pensament a través dels epistolaris conservats, com les 97 cartes adreçades a Tomàs Fortesa (Ms 2070 de la Biblioteca de Catalunya) o les adreçades a Ramon Picó (Biblioteca March de Palma de Mallorca).

41. Margalida TOMÀS, «Aproximació a la tasca intel·lectual de Josep Tarongí», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* 64 (2008), p. 169-194; Lleonard MUNTANER, «Introducció», dins Josep TARONGÍ I CORTÈS, *Algo sobre el estado religioso y social de la isla de Mallorca*, Palma: Miguel Font, 1984, ps. IX-XLVII.

42. Hi ha encara molt poca d'aquesta correspondència publicada; val la pena esmentar, però, l'epistolari creuat entre Tomàs Aguiló i el seu fill Estanislau de K. Aguiló: *Epistolari (1882-1883)* a cura de Tomàs VIBOT, Palma: Lleonard Muntaner, 2006.

43. Un exemple: Tomàs Fortesa, aclapat de feina i preocupacions, obligat a fer onze hores de classe diàries i a examinar-se de diverses assignatures per obtenir el títol de batxillerat, era, malgrat el cansament, redactor de *La Dulzaina*. El desembre de 1868, escrivia a Marià Aguiló i es queixava de la seva situació, considerava que seria millor deixar de ser redactor de la revista, però no gosava, perquè li era tan gran passar la vetllada distret «revoltat dels meus amics i oblidant per breus hores que som mestre i Forteza, que no m'he pogut resoldre a fer-ho». *Fons Marià Aguiló*, 48.2.1.

vindicatiu «L'adéu del jueu» del jove Picó, de 1867,⁴⁴ o «El fogó dels jueus», de Pons i Gallarza, de 1869, als anònims i enverinats que hi arribaven en plenes polèmiques lingüísticomallorquines.⁴⁵ Hi podríem afegir més exemples, però la cosa se'ns allargaria perillosament.

La presència d'aquestes dues generacions de poetes mallorquins en els Jocs és espectacular, ja ho sabem, els primers anys setanta (amb una aparició esporàdica del jove Costa i Llobera el 1874, quan hi presenta «La primera llàgrima»), l'època del domini aguilonià dels Jocs. Després del 1875 és més reduïda, però existent; Mallorca, d'entrada, sembla continuar present tant entre els mantenidors com entre els poetes premiats. Tanmateix, la situació ha canviat radicalment, d'una manera que va més enllà de la simple «ressaca» de la batalla antimallorquina i del desbancament d'Aguiló i dels seus del domini de l'organisme. De fet, Aguiló hi guanyà encara una viola (1880) i formà part tres vegades més del consistori. Però si ens fixem bé en aquesta presència mallorquina, tant en un cantó com en l'altre del certamen, ens adonarem de dues coses.

Per una banda, en el cos de mantenidors, de 1878 a 1897, els mallorquins que hi ha són tots de la generació dels fundadors i, a més, hi són quasi sempre (l'excepció és la presidència de Pons el 1878) en anys especials en què la festa té un sentit de rememoració: en la celebració de la 25a edició, el 1883, hi trobem Pons, Aguiló i Jeroni Rosselló; Aguiló presideix uns Jocs tan excepcionals com els de 1888; i el mateix Aguiló torna a formar part del cos en els de 1893, com a vicepresident d'honor en representació de Mallorca en la celebració dels 500 anys del concurs. D'altra banda, la presència en el consistori d'algun representant del segon grup es limita a Ramon Picó. I Picó és també el gran triomfador mallorquí dels anys vuitanta; al seu costat, pràcticament només la infatigable Victòria Penya, que continua reco-

44. Margalida TOMÀS, «“L'adéu del jueu”, un poema de Ramon Picó i Campamar», *Segell* 3, 2006, ps. 137-158.

45. Una mostra d'aquest tipus de poemes la tenim a Ramon PINYOL i Jacint BASSÓ, «La polèmica dels plurals en -es en els Jocs Florals de 1875. Vuit textos satírics anònims i un text inèdit coetani de Verdager», *Llengua i Literatura* 8, 1997, ps. 401-435.

llint accèssits. Ells dos són llavors la «presència mallorquina» als Jocs (en aquest cas, les excepcions són Joan Guirau el 1887 i Joan Alcover el 1888).

Tanmateix, ja ho hem dit abans, tant Picó com Victòria Penya feia ja molts anys que no vivien a Mallorca, sinó a Barcelona. I és que, entrats ja en els vuitanta, ni els Jocs significaven el mateix que anys abans ni la dinàmica dels escriptors mallorquins i catalans coincidia. No és el moment de resseguir la trajectòria de tots aquests autors mallorquins que es quedaren a l'illa, que no és monolítica i que ens portaria a tenir en compte des dels que són sempre bilingües en la seva producció literària (Maura o Rosselló, per exemple) fins als que opten més decididament pel català. Amb tot, una bona part d'aquests darrers —caldria matisar els casos, és clar— escriuen en català perquè s'aboquen cap a la creació més costumista i humorística (Penya, Ferrà, Manuela de los Herreros). I això ens portaria a parlar de la importància d'una publicació com *La Ignorància*; o, encara, de casos com el de Tomàs Fortesa, que sense deixar el conreu de la literatura dedicà els seus esforços sobretot a la gramàtica.

Quan el 1892 Picó presidí els Jocs, hi pronuncia un abrandat discurs catalanista,⁴⁶ ben convençut que no agradaria a cap mallorquí (li demanava l'opinió a Tomàs Fortesa, «no sobre la part literària puix aquesta és xereca puix vaig haver-lo d'escriure de premsa, ben de premsa, sinó sobre l'esperit o tendència regionalista. Per lo que toca a n'això no crec que agradi a cap mallorquí».)⁴⁷ El parlament de Picó,

46. Reproduït a Ramon PICÓ I CAMPAMAR, *Discursos i parlaments*, a cura de Margalida Tomàs, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985, 53-83.

47. Carta del 9 de juliol de 1892, ms. 2069 de la Biblioteca de Catalunya. Molt interessant és també la carta en què explica llargament l'accidentada festa dels Jocs de 1893, presidida pel bisbe Morgadas i a la qual va assistir el general Martínez Campos, que acabà amb crits de «Visca Catalunya!» i amenaces del general. Però el que cal destacar-ne aquí és la consideració final de Picó, que posa de manifest tant el nou paper que tenien llavors els Jocs com la seva diferència de pensament amb Mallorca: «És de creure que tots els mallorquins estareu al costat d'En Martínez Campos [...] Jo crec que aquest incident mos ha vengut ben bé: i si t'he de ser franc fins m'agradaria que privassen els Jocs: així com així, literàriament fan ben poca cosa de bo, i si els matassen evitarien per una part lo seu descrèdit i per l'altra aquesta persecució seria útil, perquè mos duria nous adeptes». Hi ha també informacions sobre aquests fets a Carola DU-

però, va entusiasmar, per exemple, Plàcid Aguiló, el germà petit de Marià, que vivia a Barcelona des d'adolescent. I Picó no s'equivocava respecte a la reacció provocada pel seu discurs: un representant de la nova generació intel·lectual de Mallorca, Miquel dels Sants Oliver, recollirà aquest desacord amb les idees del discurs de 1892 i el criticarà perquè no separa «el particularismo mallorquín del particularismo catalán, que si bien tienen puntos comunes, tienen puntos en extremo diferenciales». És a dir, que «confunde sobradamente los intereses regionales de Mallorca con los de Cataluña hasta parecer con estos últimos absolutamente identificados, por ser mallorquín el que habla y por no hablar más que de catalanismo».⁴⁸

Com veiem, tot això ens està duent ja lluny de l'estricta creació literària mallorquina i de la seva relació amb els Jocs. Però ens pot servir per entrar en un altre punt que caldria desenvolupar, encara que hagi de ser sumàriament.

ELS JOCS FLORALS DE BARCELONA: UNS JOCS DE «CATALANS» EN QUÈ PARTICIPEN MALLORQUINS (I VALENCIANS) O UNS «JOCS DE TOTS»?

L'epígraf d'aquest apartat permet, òbviament, l'examen de la qüestió que planteja des de dos punts de vista diferents: el dels autors del Principat i el de la gent de «fora», en aquest cas, els mallorquins. La limitació d'espai no permet una exposició a fons del punt de vista principatí. Això no obstant, podem apuntar que la postura majoritària d'aquest era considerar la institució com una cosa «pròpia», i no només en els moments d'efervescència antimallorquina o antiaguilòniana. Per exemple, ja superat el moment de crisi, el 1876, apareixia a *La Renaixença* un article de Riera i Bertran titulat «Progrés dels Jocs

RAN, «Ernest Moliné i Brasés, defensor dels Jocs Florals», *op. cit.* p. 167.

48. Reproduït a Miquel dels Sants OLIVER, *La literatura en Mallorca*, a cura de Joan-Ll. Marfany, Palma / Barcelona: Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 145. El mateix Oliver havia fet, pocs anys abans, una crítica ben positiva del volum dels Jocs de 1884, als quals havia assistit ple d'entusiasme: Miquel dels S. OLIVER, «Los Jocs Florals del present any», *Museo Balear* 1884, ps. 383-388.

Florals» en què tractava, precisament, del tema del possible «centralisme» dels Jocs, d'un «cert caràcter d'exclusivisme» que, a parer seu, havia tingut el certamen fins aquell any. No des del punt de vista de la participació, perquè tothom hi podia concórrer, sinó «baix un punt de vista que callicarem d'administratiu, a falta de mot més propi, podia acusar-se la institució d'excessivament barcelonina». I continuava, «[n]o hem negat ni posat en dubte jamai que els Jocs Florals siguem “de Barcelona”, perquè a Barcelona es deu sa restauració, en Barcelona s'han celebrat des de son Renaixement, i de Barcelona han rebut i segueixen rebent los principals, los essencials elements de vida». Ara, però, aquesta mancança s'havia resolt perquè, «avui nostra bella institució compta amb lo concurs “explícit” de les Corporacions que representen les quatre províncies catalanes: avui queda realitzat un gran avançament». I tot l'article continua en aquest to de cant a la «germandat entre les províncies catalanes», sense cap referència, per exemple, a la Diputació de Balears que, com veurem, ja era sòcia honorària des de 1871.⁴⁹

Centrem-nos, però, en les consideracions sobre el tema de la gent mallorquina. I, en primer lloc, en l'evolució del pensament i en l'actuació de Marià Aguiló, ben representatives de com anava interpretant amb el pas dels anys tant la importància del nou moviment de restauració literària com el paper que hi havia de tenir la institució dels Jocs. El mateix 1859, quan encara es trobava a València, esperonat per l'exemple dels primers Jocs de Barcelona⁵⁰ i els de València, en els

49. Joaquim RIERA I BERTRAN, «Progrés dels Jocs Florals», *La Renaixença* 6, 1876, ps. 165-168.

50. Quan el 1909 es va inaugurar el bust de Marià Aguiló al Parc de la Ciutadella, Jaume Collell va fer un parlament d'elogi a Aguiló; la referència que en féu *La Vanguardia* recollia que Collell afirmava que no s'havia pogut trobar un dia millor per fer-ho «por coincidir con la celebración de los Juegos Florales, ya que Aguiló, patriarca de las letras catalanas, vidente de su actual renacimiento y padrino de los Juegos Florales, rendía culto ferviente a dos fechas que marcaban los hechos que más impresión le habían producido, la del aniversario de la muerte de su madre y la de la instauración de los Juegos Florales» (*La Vanguardia*, 10 de maig de 1909). És una consideració interessant, no tant perquè sigui del tot certa, sinó precisament perquè posa de manifest com, amb el temps, s'havia creat una determinada imatge d'Aguiló, una imatge que ell mateix havia contribuït a crear.

quals ell mateix havia participat, Marià Aguiló devia començar a plantejar-se la idea de si seria possible celebrar també un certamen literari a Palma. Ho va comentar a Bartomeu Muntaner, el qual, escèptic, li replicava: «¿Y preguntas por qué no ha de celebrar juegos florales Mallorca? El día que los celebrase dejaría de ser Mallorca. No creo que me pidas explicaciones pues demasiado me comprendes, o por mejor decir, lo que estoy ahora diciendo lo he aprendido de ti».⁵¹ Tanmateix, va ser quan Aguiló tornà a Barcelona el 1861 i s'adonà del que significava l'organisme i la festa que començà a matisar la idea. No es tractaria de fer a Mallorca simplement un altre concurs poètic, sinó alguna cosa que completés els ja existents a Barcelona i, alhora, impliqués Mallorca en el desenvolupament i el sentit del certamen. El maig de 1865 explicava la seva idea, que ja abans havia comentat amb Jeroni Rosselló: no seria un certamen anual, sinó que «Mallorca cada lustro podría premiar lo que aquí no es posible: verbigracia: la 1ª vez la biografía o la historia, *en catalán por supuesto todo*. La 2ª el drama en verso; la 3ª la novela; la 4ª el poema dejando completa libertad en la elección de asuntos y hasta admitiendo las obras impresas. Una fiesta de estas celebrada con aparato en la Lonja pudiera dar mucha importancia al país y muchos viajeros. Siento que el catálogo [és el catàleg d'obres impreses en català, que havia començat finalment a publicar] me llame, que si no se me figura que explanaría mi idea aunque fuese necesario escribir un par de artículos». I com que això ho escrivia a Tomàs Aguiló, acabava: «Presumo que esto te parecerá un absurdo».⁵² I sí, tenia raó, perquè la contesta de l'altre Aguiló, amb la mala bava que el caracteritzava, el ridiculitzava i considerava que allò era «un bromazo que has recibido si no es que escribas en estado de sonambulismo».⁵³

Davant d'aquesta reacció, doncs, Marià hagué de canviar el seu plantejament. Res de fer un certamen complementari a Palma, sinó que calia introduir els canvis necessaris en el de Barcelona perquè am-

51. Carta de l'1 de novembre 1859, *Fons Marià Aguiló*, 50.1.4.

52. Carta de Marià Aguiló a Tomàs Aguiló del 26 de maig de 1865, *Fons Marià Aguiló*, 44.7.5.

53. Carta de Tomàs Aguiló a Marià Aguiló del 30 de maig de 1865, *Fons Marià Aguiló*, 44.7.5.

pliés el seu àmbit d'actuació i, alhora, es consolidés com a motor principal del moviment literari català. Ja el 1862 havia proposat al consistori regalar exemplars dels volums dels Jocs a les «biblioteques lemosines», però el 1865 aquests volums només arribaven a la de Barcelona, Madrid, València i Mallorca.⁵⁴ El seu pas pel consistori el 1867 significà ja un primer intent de canvi del reglament, amb vista al qual va tenir en compte dos aspectes.

Per una banda, hi havia el fet que, segons ell, els Jocs estimulaven la participació perquè hi havia l'al·licient del mestratge en gai saber, i això volia dir anar, per força, a la recerca del premi ordinari.⁵⁵ Amb tot, Aguiló veia que, una vegada aconseguits els tres premis ordinaris, els autors tendrien a retreure's, perquè ja no hi podrien aconseguir res més, i que això seria un problema cada vegada més greu. Calia, per tant, buscar-hi una solució. La que ell proposava consistia en la creació de premis quinquennals a la millor obra en prosa o en vers escrita durant aquests cinc anys. Això tindria l'avantatge de «crear obres o llibres catalans que és lo que dóna verdadera importància a una literatura i no solsament poesies que es únicament lo que fins ara té».⁵⁶

L'altre aspecte, el que ara ens interessa més, era obrir els Jocs més enllà de Barcelona. Obrir-los per la base, per allò que mantenia i feia possible que els Jocs se celebressin cada any: el cos d'adjunts. Per això Aguiló proposava, a més d'augmentar-ne el nombre —de cent a cent cinquanta—, l'acceptació d'adjunts forans, perquè, deia, «fora de Bar-

54. Carta de Marià Aguiló a Bartomeu Muntaner de l'11 d'agost de 1865, *Fons Marià Aguiló*, 50.2.5.

55. Com a exercici anecdòtic (o potser no tant) es podria fer una tipologia dels diversos tarannàs dels escriptors del moment en funció de la seva resposta al fet de ser premiats amb accèssits: per a uns, una alegria; per a d'altres, una ofensa insofrible. Centrant-nos només en els escriptors mallorquins, un cas paradigmàtic és el de Tomàs Aguiló, que hagué d'encaixar un accèssit a l'englantina el 1865, cosa que el sulfurà; com també ho féu que el 1867, que també optava a aquest premi, acabés guanyant la viola amb un poema com és «Constança d'Aragó», i a més, en un any que Marià formava part del cos d'adjunts. Fou un altre dels seus nombrosos punts de fricció.

56. *Annals dels Jocs Florals*, ms., Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, sessió del 25 d'abril de 1867. La proposta acabà sent acceptada i s'incorporà als nous estatuts; el jurat d'aquests premis havia d'estar compost pels set mantenidors i per vuit personalitats en representació de les corporacions científiques de Barcelona.

celona hi havia moltes persones amants de les nostres lletres, les quals se veien privades casi de pertènixer a la institució, i que per lo tant creia seria un gran bé crear adjunts de fora, amb lo qual se lograria també fer veure com en distintes poblacions havia amants de la nostra llengua». ⁵⁷ Malgrat que la reforma dels estatuts fou aprovada i rubricada per l'Ajuntament, els nous no s'arribaren a imprimir, però sí que s'aplicà el canvi en el cos d'adjunts. En l'anuari dels Jocs del 1869 la llista d'adjunts havia passat, dels vuitanta de l'any anterior, a dos-cents i s'havia creat la categoria d'adjunts forans (en total n'hi havia cinc: dos de la Garriga, un de Girona, un d'Argelès sur Mer i un de Mallorca: Pere d'Alcàntara Penya).

També cal remarcar una altra dada important: la Diputació de Tarragona havia entrat a formar part dels adjunts honoraris, fins aleshores limitats al rector de la universitat, al president de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i als mestres en gai saber. L'any següent s'hi sumaren les diputacions de Girona i de Barcelona i el 1871, la de Balears. Aturem-nos un moment en aquest any, en què la presència mallorquina ja no es limitava als mantenidors i als premiats. Aquell 1871, la Diputació de Balears, a més de figurar com a adjunt honorari, també oferí un premi, «[a]plaudiendo y estimulando la diputación provincial de estas islas el celo y noble esfuerzo con que contribuye ese ilustrado Consistorio a la restauración de la lengua patria», ⁵⁸ consistent en vint-i-cinc volums de literatura catalana, de la tria dels quals s'encarregaren Jeroni Rosselló, des de Mallorca, i Aguiló, des de Barcelona. ⁵⁹ S'hi presentaren dotze obres. Però, a més, uns mallorquins

57. *Annals dels Jocs Florals*, sessió del 9 de maig de 1867. Aquestes reformes foren aprovades per l'Ajuntament, un pas necessari perquè poguessin tenir validesa, el 25 d'abril de 1868.

58. *Jocs Florals. Documents relatius al Consistori*, 1871, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

59. És molt interessant la carta de Rosselló en què comenta les obres que haurien de formar el lot del premi. Al final, la llista que proposava Rosselló era la següent: els anuals dels Jocs enquadernats en quatre volums; el *Gaiter del Llobregat*; *L'orfaneta de Menàrguens*; *De los trovadores en Espanya*, de Milà; *Los trovadors nous*; *La vida en lo camp*, de Gaietà Vidal i de Valenciano; *Cançons de la terra*, de Briz; *Poemes*, de Víctor Balaguer; Ramon Llull (probablement la seva edició de les *Obres rimades de*

«aimadors de la llengua pàtria» també oferiren un premi extraordinari, una medalla de plata,⁶⁰ que guanyà el català Martí i Folguera en pugna amb vuit composicions que s'hi presentaren. I els adjunts forans mallorquins havien passat a ser ja onze, entre ells, i per única vegada, Josep M. Quadrado. A partir d'aleshores, la Diputació de Balears fou ja sempre soci honorari⁶¹ i els socis forans mallorquins contribuïren amb la seva aportació econòmica de cinc pessetes, fins i tot en els anys de la, diguem-ne, «crisi mallorquina», de 1875 al 1878.

L'última esmena de reglament que Aguiló impulsà va ser el canvi

Ramon Llull); *Lo joglar de Mallorca*, d'ell mateix; *La conquesta de Mallorca*, de Quadrado; les *Rondalles* de Thos i Codina; les *Balades fantàstiques*, de Tomàs Aguiló; les *Cròniques* editades per Bofarull; el volum tretze de la «Colecció de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón»; Ausiàs Marc; el *Gènesi d'Esriptura*, a càrrec d'Amer i editat dins la «Biblioteca Catalana» d'Aguiló, que, de fet, no estava enllestit i una altra obra de títol illegible. Carta del 21 de febrer de 1871, *Fons Marià Aguiló*, 52.4.3.

60. «Desitjant alguns aimadors de la poesia i de la llengua pàtria mostrar la seua dilecció a la festa dels Jocs Florals, han resolt oferir un premi que consistirà amb una medalla d'argent al qui present la millor oda que tinga per objecte cantar en nostra llengua literària un dels monuments artístics o belleses naturals de l'illa i també mateix per accèssits un exemplar de *Lo Joglar de Mallorca*, estampat damunt vitela, i un de les *Balades fantàstiques* d'en Tomàs Aguiló. Lo que tenc l'honor de fer-li saber, autoritzat per mos companys i esperant que est Consistori admetrà esta senzilla expressió de bon desig de los aimadors del Gai Saber, per adjudicar-la al qui més mereixedor en sia. Palma de Mallorca, 8 de Febrer de 1871. Bartomeu Ferrà i Perelló, secretari de la Comissió.» *Jocs Florals. Documents relatius al Consistori*, any 1871.

61. Tanmateix, sembla que aquest organisme no sempre mantingué una actitud favorable als Jocs. Miquel dels S. Oliver, quan en el seu llibre *La literatura en Mallorca* es refereix a la gramàtica de Tomàs Fortesa, premiada al certamen de les Fires i Festes de Palma de 1881 i que aleshores estava a punt de començar a publicar-se, informa que la diputació de Balears en pagarà l'edició i afegeix: «la cual, dicho sea de paso, no ha mantenido un criterio muy firme ni seguro en tales materias, pues mientras unas veces se ha retraído de contestar al consistorio de los Juegos Florales de Barcelona que solicitaba un premio, fundándose en la razón de que el oficio no venía redactado en lengua castellana, adopta después el acuerdo de costear la impresión de una obra docta dedicada exclusivamente a investigar la estructura de un idioma no oficial. Vengan en buen hora tan nobles inconsecuencias y tan absolutas rectificaciones». Miquel dels Sants OLIVER, *La literatura en Mallorca*, op. cit., ps. 161, 162.

controvertit de 1874. Controvertit perquè es produí en el moment més àlgid de la polèmica antimallorquina, barrejada amb la famosa batalla ortogràfica i amb qüestions ideològiques que el moment polític no feia més que agreujar. En aquests nous estatuts es tornava a legislar la qüestió dels adjunts (honoraris, numeraris en nombre de 100, supernumeraris, forans i, important encara que ara no sigui el nostre tema, socis protectors, categoria on en anys successius entraren els grans noms de la burgesia catalana), a més de la qüestió dels premis. En l'englantina s'especificava que el concepte «història de Catalunya» designava «tots i cadascun dels antics territoris on era i és parlada la llengua i que, formant l'anomenada Nació catalana, eren part integrant de la gloriosíssima corona d'Aragó».⁶² S'instituïa un premi quinquennal a la millor obra en vers o en prosa, inèdita o publicada, amb un premi en metàl·lic, i es creava una nova categoria de mestres, la de «mestre llorejat», per als mestres en gai saber que hi sumessin set premis ordinaris més. I, al costat d'aquests, s'hi afegia el gran canvi de fons, de concepte, que afectava el mateix nom de la institució. A partir d'ara, havia de ser el de *Jocs Florals de la Llengua Catalana*.

Aquesta era la política de Marià Aguiló, i crec que el rerefons que contenia és prou explícit.⁶³ Com és sabut, aquests nous estatuts tingueren una vida efímera perquè, defenestrat Aguiló dels Jocs l'any següent, se'n redactaren i publicaren uns de nous, en què es restituïa l'antic nom de «Jocs Florals de Barcelona», desapareixien els premis quinquennals, els mestres llorejats i els adjunts forans (per bé que es

62. *Estatuts dels Jocs Florals de la Llengua Catalana*, Barcelona: Estampa de la Renaixensa, 1874, p. 4.

63. Els discursos que hi pronuncià (dos de presidencials i un de gràcies) es troben a Marià AGUILÓ, *Obra en prosa*, Palma / Barcelona: Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. Una anàlisi més detallada del contingut, sobretot pel que fa referència a la importància de la poesia popular en el desvetllament de la literatura catalana i al seu propi paper en el moviment, a Margalida TOMÀS, «Piferer, Milà, Aguiló, davant la literatura tradicional», a *Catalònia 1 (Literatura popular catalana del segle XIX)*, revista en línia del Séminaire d'études catalans du groupe de recherches CRIMIC (EA 2561) de la Universitat Paris-Sorbonne. Disponible a <<http://www.crimic.paris-sorbonne.fr/actes/catalonia1/2008.htm>> (a 1 de desembre de 2009).

respectava el dret adquirit fins aleshores), per bé que hi continuaven, que els diners són els diners, els adjunts protectors.⁶⁴

Ara bé, cal insistir que l'actitud d'Aguiló no era compartida per tot el grup mallorquí en ple, com tampoc tots els escriptors de l'illa no combregaven amb els seus criteris lingüístics. Evidentment, la qüestió dels Jocs era només la pantalla sota la qual s'amagava una idea molt més de fons: per a Aguiló, tot el moviment de recuperació lingüística i literària que es desenvolupava a Catalunya, a Barcelona, era el *seu* moviment, i aquest no tenia sentit si no hi entraven catalans, mallorquins i valencians. Aquesta postura era compartida per Picó, el qual, en plena crisi dels anys setanta, s'escarrassava des de La Jove Catalunya per mantenir els lligams entre els uns i els altres. S'enorgullia, per exemple, d'haver aconseguit que en una sessió participés gent dels tres antics regnes,⁶⁵ o el 1885 escrivia a Tomàs Fortesa: «Amb en Querol, en Llorente, D. Marian, En Verdaguer, en Collell i altres anàrem lo dilluns dels Jocs a Sant Miquel de Fai [...] asseguts a una mateixa taula catalans, mallorquins i valencians, a proposta d'En Querol, allargàrem la mà dreta i juràrem anar l'any que ve tots plegats a Mallorca».⁶⁶

A Mallorca les coses no eren tan clares. No cal ni esmentar els representants de la vella guàrdia, Tomàs Aguiló i Quadrado, totalment reticents davant els Jocs precisament pel que representaven. Més complex i més important, pel pes que tenia, és el cas de Pons i Gallarza. Quan el 1868 l'Ateneo Balear li va fer una sessió d'homenatge just l'any de ser nomenat mestre en gai saber, Pons enfocà tot el seu discurs —que pronuncià en castellà, com ja hem vist— com a «català», i *català* volia dir del Principat. I així, conceptes com «nosotros los restauradores del habla catalana» o «los trovadores modernos de Cataluña» no incloïen en absolut els mallorquins. I davant del fet que els mallor-

64. Entre la documentació dels Jocs es troba una còpia de la circular que es va enviar el mateix 1874 a diverses personalitats perquè acceptessin entrar en el consistori com a protectors. En concret, la que es conserva anava adreçada a Francesc Mandri. Està reproduïda a Margalida TOMÀS, «Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona (1859-1875). II», *Randa* 6 (1977), ps. 131, 132.

65. Carta a Tomàs Fortesa del 20 de març 1873, Ms. 2069 de la Biblioteca de Catalunya.

66. Carta del 8 de maig de 1885, ms. 2069 de la Biblioteca de Catalunya.

quins, «vosotros, señores», havien respost al desvetllament de «nuestra» literatura, això era una prova que ara a Palma no hi havia prou estímuls i per això els seus fills «acuden a Barcelona *afanosos de lauro*, dia vendrà en que bastándose a si misma sus nuevas generaciones la honren con obras imperecederas». ⁶⁷ Sembla que per a Pons, en aquell moment, els Jocs eren cosa dels intellectuals catalans —ell inclòs— i que els mallorquins es limitaven a participar-hi, a buscar-hi «lauros».

Dos anys més tard, Pons presidia els Jocs i encara ho tornà a fer el 1878. El seu discurs de 1870 va adreçat sobretot al jovent català i té una idea de base: cal mirar al passat per escriure des del present («No hi ha renaixement qui no prenga del passat: així, Senyors, deu esser lo nostre. Sobre els fonaments de Catalunya antiga s'ha d'aixecar la moderna») i cercar per les muntanyes i vilatges «lo parlar viu, les tradicions, los records mai escrits de la terra» («Lo planter pels maduixers de l'horta l'anam a cercar al bosc: del bosc hem de portar lo planter dels poetes de Catalunya: i Déu fassa que no hi hàgem de cercar també nou planter de ciutadans»).

Abans de dir això, però, fa una consideració que trobarem en pràcticament tots els discursos de gent de Mallorca i que és la que justifica la seva presència a la festa: la germanor entre les terres catalanes i el lligam que les uneix, la llengua. Pons hi passa molt per sobre («Nosaltres tots som fills de la Corona aragonesa: catalans, valencians, mallorquins, rossellonesos, tots tenim un mateix passat, una religió i una llengua»), perquè el concepte de germanor el lliga de seguida al de la unitat entre els poetes per poder portar a la pràctica el seu ideal d'aquesta literatura arrelada al passat. ⁶⁸ La idea d'unitat entre les terres catalanes pren més pes en el seu discurs de 1878 i les consideracions sobre la unitat de la llengua hi són també molt més explícites, però perquè li serveixen com a punt de partida de la idea base: «De germanadat en la llengua n'hi ha abastament; mes de germandat entre els qui la

67. Joan MAS I VIVES, *La construcció d'una identitat*, op. cit., ps. 117-120.

68. *Jocs Florals de Barcelona en MDCCCLXX*, Barcelona: Estampa y Llibrería [...] del hereu d'en Pau Riera, 1870, ps. 29-35. Tomàs Fortesa considerava que aquest discurs de Pons «està ple de poesia, té rasgos bellíssims, però no parla de massa coses». Carta a Marià Aguiló del 17 de maig de 1870, *Fons Marià Aguiló*, 48.2.3.

conreen, no n'hi ha prou; i aqueix és, senyors, a mon juí, lo primer i tal volta lo sol perill per la nostra renaixença». No es tracta, ja, de desavinences externes, sinó que, altre cop, Pons fa un plantejament ideològic del seu concepte de literatura: «No cremen avui amb prou ardència les tres flames d'Amor, de Fe i de Pàtria enceses en los nostres altars. Sovint tremolen i semblen apagar-se perquè les remou lo vent de l'escepticisme. La nostra generació sent córrer per ses venes lo fred del dubte i de la incredulitat que gela tots sos sentiments nobles». Davant d'això, la mateixa recepta que en el discurs de l'any setanta: «Jovent de Catalunya! Vosaltres que voleu ésser la representació de la nostra gloriosa Renaixença, vosaltres que voleu anar i anireu més enllà que els homes del passat, recordeu-vos que l'esperit novell de la terra ha d'ésser fill de l'esperit antic i que l'antic i el novell no poden ésser si no un mateix esperit». El discurs es tanca amb una invitació explícita als poetes catalans —a qui anava dirigit el discurs— a visitar Mallorca, on «mai arriben les tempestats que per aquí retrunyen», perquè escoltant les veus «dels molts qui allí s'afanyen per la nostra causa» comprendran, millor que amb les seves paraules, «tota la tendresa del pensament de germandat que vos envien».⁶⁹

Ara bé, entremig d'aquests dos discursos de Pons hi ha tot l'afer de la proposta de celebració de la festa dels Jocs de 1873 a Palma, una proposta en la qual el seu paper va ser determinant. Ja vaig fer una primera aproximació al tema,⁷⁰ a la qual ara podríem afegir nova documentació a partir dels epistolaris de Marià Aguiló. Fer-ne un resseguiment exhaustiu ens allargaria encara molt més aquest treball, però tampoc podem obviar el tema. Fou a partir de l'enfrontament entre els literats de Mallorca (pròpiament els mallorquins de Mallorca, en absolut Marià Aguiló, que sempre es mostrà contrari a la proposta) i els de Barcelona, simplificant, entre la *Revista Balear* i *La Renaixença*, que es donaren les manifestacions més explícites entorn del tema que

69. «Discurs del President del Consistori D. Josep Lluís Pons i Gallarza», *Jochs Florals de Barcelona. Any xx de llur restauració. MDCCCLXXVIII*, Barcelona: Estampa de la Renaixensa, 1878, ps. 31-38.

70. Margalida TOMÀS, «Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona (1859-1875) II», *Randa* 6 (1977), ps. 118-121.

estem analitzant, tant per part dels uns com dels altres. Pel que fa a això, voldria insistir breument en el fet que un article com el que Pons publicà a la *Revista Balear*, «La festa dels Jocs Florals a Palma de Mallorca»⁷¹ —un veritable manifest de la implicació de Mallorca en els Jocs i del seu important paper en el desenvolupament dels certàmens i, alhora, un atac a l'exclusivisme de Barcelona, que vol, diu, «convertir-se en lo Madrid de la literatura catalana»—, l'hem d'entendre en aquest context de crispació i relativitzar, per tant, totes les seves afirmacions.

També voldria fer esment d'un altre article, de Josep Tarongí, aparegut el setembre de 1872 a la mateixa *Revista Balear*,⁷² previ, per tant, a aquest aspecte concret de la polèmica antimallorquina —i per això més interessant— i que és on apareix per primera vegada la idea de la «descentralització» dels Jocs. Tarongí, després d'exposar els seus criteris ortogràfics, assenyala les tres necessitats que calen per a la fixació de la llengua: la creació d'una Acadèmia, l'edició de les més importants obres catalanes i, en tercer lloc, «la descentralització» dels Jocs Florals: que cada any se celebrin en un lloc diferent, perquè d'aquesta manera «se despertarien los ecos populars adormits per la influència del periodisme i de les escoles castellanés, serien molt més estimades les composicions poètiques, i se fortificaria entre totes les rames de la gran família d'en Jaume I un llaç d'unió moral, eix llaç de la Bellesa harmoniosa, molt més desitjable que els llaços del comerç, molt més durader que les cadenes i grillons de la tirania!».

És també en aquest context que hem de llegir el fogós discurs —altra volta ideològicament conservador— que pronuncià, el mateix 1873, Jeroni Rosselló com a president del consistori dels Jocs. Rosselló reconeix també que de Barcelona partí el crit, el moviment i el començament de recuperació de la llengua, però ara «l'agraïment ha encesa en nosaltres una flama tan viva com la d'amor vostra i ella multiplica el

71. L'article anava signat amb la inicial P., *Revista Balear*, 30 d'abril de 1873, ps. 118-120.

72. «La llengua catalana. Bases d'ortografia. Necessitats», *Revista Balear*, any I, núm. 17 (15-9-1872), ps. 261-265. Aquest era la continuació d'un altre article aparegut al número anterior, «La llengua catalana. Controvèrsies».

desig que ens mou i ens escalfa». Per aconseguir la finalitat dels Jocs «ens ha d'encendre el mateix desig, ens ha d'encendre lo mateix foc i l'amor que li aportam ens ha de lligar amb la germandat més estreta». I arriba, en el seu entusiasme, a una declaració —ja reproduïda diverses vegades— ben espectacular: «Tinga lo nom de Catalunya, sia Catalunya la terra tota a on la nostra llengua se parla, i no hi hage per tots nosaltres més que una sola pàtria i una sola llengua». I, en una clara referència a la crispació de poques setmanes abans, demana que ningú tingui enveja de ningú, que tothom s'alegri dels èxits dels altres, siguin catalans, valencians o mallorquins.

Ara bé, com deia, tot això hem d'agafar-ho amb una certa reserva i no només pel moment en què es diu, sinó també perquè aquest és un discurs fet de cara a Barcelona, no de cara a Mallorca. En aquest sentit, crec que poden ser més fiables els articles apareguts a les revistes mallorquines, que sí que van dirigits al públic de Mallorca, però sempre tenint en compte el context en què es produeixen. Així, una ressenya del volum dels Jocs del 1875 apareguda al *Museo Balear* i signada amb inicials per Joan Alcover carrega contra el judici crític del secretari d'aquell any, Josep Roca i Roca, i l'acusa que «cuando habla de *ese pueblo que viviendo de su trabajo y de su comercio por fuerza debe querer una literatura propia*, cuando ensalza esa literatura, tiene en cuenta no la Cataluña histórica y literaria, sino sólo la que ahora se llama propiamente tal, sin mirar que *ese ramillete ofrecido cada año a la patria literatura*, mucho menos espléndido sería a no haber contribuído a enriquecerle algún otro modesto pueblo con un contingente mayor del que a proporción le corresponde, y por el cual bien merece que el Sr. Roca le comprenda en sus apologías». Són unes afirmacions que es posicionen ben clarament en aquesta defensa del concepte de «Jocs de tots»; les paraules ho diuen. Però hem de tenir també present el moment. Mallorca havia estat bandejada de la festa, fins i tot simbòlicament (s'havia retirat l'escut de l'illa de la decoració de la sala), i els anys anteriors, precisament, Roca i Roca havia estat un veritable flagell per als autors mallorquins premiats als Jocs des de les pàgines de *La Renaixença*. Alcover acabava, per si no havia quedat clara la seva idea, dient: «Bien merece, y dicho sea de paso, que esa fiesta en que tan dignamente figura, en vez

del nombre de *Jocs Florals de Barcelona*, lleve el de *Jocs Florals de la Llengua Catalana*». ⁷³

Aquests plantejaments, que estableixen l'estreta relació de Mallorca i, amb els matisos que calguin, la identificació de Mallorca, de la literatura mallorquina, amb els Jocs Florals de Barcelona, s'estaven acabant. Ja ho he assenyalat més amunt. En un primer moment, després de la crisi de 1875; perquè, per raons òbvies, hi hagué una minva real de participació mallorquina al Jocs. I això és més que un detall, perquè el certamen era un impuls per a la creació en català a Mallorca, ben cert, però era també el receptor directe d'aquesta creació, perquè Barcelona es tenia més present que la mateixa Mallorca a l'hora d'escriure un determinat tipus de literatura en català. Com deia un desanimat Fortesa, «[l]a discòrdia catalanista ha produït a Mallorca un refredament general i fins una certa antipatia. Uns escriuen en castellà i altres en mallorquí "del amb". Cal molta resignació per escriure d'una manera que no et llegiran aquí i et despellissaran a Barcelona». ⁷⁴

Per altra banda, també ho hem vist, el fet que el certamen anés perdent ell mateix la seva empenta literària (recordem les opinions de Josep Yxart sobre la decadència dels Jocs) ⁷⁵ i, sobretot, el fet que a Catalunya molts dels literats sorgits dels Jocs entressin de ple en la dinàmica regionalista feren que els escriptors de Mallorca deixessin de veure'ls com una cosa pròpia. En aquest sentit, el llarg i abrandat discurs de Picó el 1892 és tot un signe de com havien canviat les coses. No hi ha cap referència a la germanor de les terres catalanes, perquè el que li interessava era, directament, la reivindicació catalanista i feta des de Catalunya: «Si Catalunya viu, i d'això no pot ningú dubtar-ne, si té una ànima tota seua, una personalitat ben definida, lo que co-

73. J. A. M., «Jocs Florals de Barcelona. Any XVII de llur restauració», *Museo Balear*, 31 d'agost de 1875, ps. 539-543; l'article era el primer d'una sèrie de quatre en què s'analitzava el volum dels Jocs; els altres apareguren el 15 de setembre, el 31 d'octubre i el 30 de novembre.

74. Carta de Tomàs Fortesa a Ramon Picó del 16 de febrer de 1875. *Ramon Picó i Campamar. Epistolari*, Biblioteca March, Palma de Mallorca.

75. Rosa CABRÉ I MONNÉ, «Josep Yxart. La decadència de los Juegos Florales de Barcelona», *Anuari Verdaguer*, any 1993, núm. 8, ps. 255-294.

mençà per ser lo renaixement de sa llengua i el reviscolar de sa literatura, havia d'acabar per ser una reivindicació de la seua personalitat». I els Jocs hi havien tingut, és clar, un paper determinant: els discursos presidencials havien tingut ben poc de càtedra de literatura i «ha tingut en canvi ben molt de càtedra de regionalisme [...] lo que fou en son començ sols un boirim, una tènue nebulosa, ja és avui estrella clara i resplendent en lo cel de nostra pàtria».

Ja hem vist el concepte que meresqué aquest discurs de Picó a Miquel dels Sants Oliver. Ja a prop d'acabar-se el segle, el 1897, Oliver fou mantenidor dels Jocs. En el seu parlament de gràcies, un elogi al «caràcter català», expressava la seva convicció que «l'únic que sosté i sostindrà el renaixement és lo concepte d'esser *expressió de l'esperit de Catalunya*». I, d'aquest esperit català ell en podia parlar amb coneixement perquè precisament no en formava part, el veia des de fora i, per això, només podia admirar-lo: «Jo, que si sento los vincles de la germanor de raça, amb vosaltres, no puc sentir de l'isla en què vaig néixer altra cosa que admiració per vostra creixença».⁷⁶

En iniciar-se el nou segle, Mallorca començà a posar en marxa els seus propis certàmens⁷⁷ alhora que es donava una altra trobada entre nous autors mallorquins i els Jocs de Barcelona: són els moments gloriosos de Costa i de Joan Alcover. Això, però, és una història que pertany a una nova etapa i a una nova gent.

76. *Jochs Florals de Barcelona. 1897. Any xxxix de sa restauració*, Barcelona: Estampa La Renaixensa, ps. 453-461.

77. Damià PONS I PONS, *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905). El grup regeneracionista de l'Almudaina*, Palma: Leonard Muntaner, 1998, especialment l'apartat «Els Certàmens Literaris», ps. 163-193; Pons considera que si a Mallorca no es convocaren concursos literaris durant la segona meitat del segle XIX era perquè els autors mallorquins ja tenien els Jocs Florals de Barcelona i que «hi trobaren els estímuls necessaris, i a la vegada que hi obtingueren gratificacions ben satisfactòries», p. 164.

APÈNDIX

PRESENCIA MALLORQUINA ALS JOCS FLORALS
(1859-1900)

ANY	MANTENIDORS	PREMIS
1859	Miquel V. Amer Josep Lluís Pons i Gallarza	Victòria Penya (accèssit a la flor natural: «Llàgrimes de sang») Guillem Fortesa (premi extraordinari consistori: «Lo que diu l'oreneta»)
1860		
1861		Jeroni Rosselló (llessamí de plata ofert pel consistori: «Madona Violant»)
1862	Marià Aguiló (discurs de gràcies)	Jeroni Rosselló (flor natural: «Lo castell de l'harmonia») Jeroni Rosselló (englantina: «Lo Rei Conqueridor») Mestre en gai saber Josep Ll. Pons i Gallarza (Ploma de Plata de l'Ateneu de la Classe Obrera: «Lo treball de Catalunya»)
1863		
1864	Miquel V. Amer	Marià Aguiló (flor natural: «Esperança») Marià Aguiló (pseudònim <i>JORDI</i> ; segon accèssit a la flor natural: «Dessort») Marià Aguiló (pseudònim <i>JORDI</i> ; primer accèssit a la viola: «Aubada») Marià Aguiló (pseudònim <i>JORDI</i> ; segon accèssit a la viola: «Goig») Jeroni Rosselló (pseudònim <i>LO CANÇONER DE</i> <i>Miramar</i> ; llessamí d'argent: «La torre del misteri»)
1865	Jeroni Rosselló	Josep Ll. Pons i Gallarza (englantina: «La llar») Miquel V. Amer (viola: «Redempció») Tomàs Aguiló (accèssit a l'englantina: «El 25 d'octubre de 1349») Miquel Zavaleta (accèssit a la flor natural: «Oh, desig!»)

1866		<p>Marià Aguiló (flor natural: «Això rai!») Marià Aguiló (viola: «L'enteniment i l'amor») Mestre en gai saber Josep Ll. Pons i Gallarza (englantina: «La mort dels Montcades»)</p>
1867	Marià Aguiló (discurs del president)	<p>Josep Ll. Pons i Gallarza (flor natural: «La muntanya catalana») Mestre en gai saber Tomàs Aguiló (viola: «Constança d'Aragó») Pere d'A. Penya (accèssit a la flor natural: «A ma llengua») Josep Ll. Pons i Gallarza (accèssit a l'englantina: «Les dues corones») Miquel V. Amer (accèssit a la viola: «Fe, esperança i caritat») Pere d'A. Penya (accèssit al premi de l'Ateneu Balear: «La colcada») Josep Ll. Pons i Gallarza (accèssit al premi de l'Ateneu Balear: «L'olivera mallorquina») Ramon Picó i Campamar (accèssit al premi de l'Ateneu Català: «La mort d'en Roger de Flor») Guillem Fortesa (accèssit al premi extraordinari del consistori: «L'orfenet savoïard»)</p>
1868		<p>Gabriel Maura (accèssit a la flor natural: «L'espigolera») Ramon Picó i Campamar (accèssit a l'englantina: «Canamunts i Canavalls») Pere d'A. Penya (Brot de taronger ofert pel consistori: «Lo palau encantat») Ramon Picó i Campamar (accèssit al Brot de taronger: «Chants d'amor»)</p>
1869		<p>Tomàs Fortesa (Palma d'or oferta per l'Ateneu Balear: «Mallorca»)</p>
1870	Josep Ll. Pons (discurs del president)	<p>Ramon Picó i Campamar (accèssit a la flor natural: «Pollentia») Bartomeu Ferrà (accèssit a la flor natural: «Les minyonetes de Son Cigala») Tomàs Fortesa (accèssit a l'englantina: «L'ombra d'en Muntaner») Ramon Picó i Campamar (accèssit premi Diputació de Barcelona: «En Joan Crespí»)</p>

1871	Miquel V. Amer	<p>Tomàs Fortesa (viola: «La llegenda de Sant Segimon»)</p> <p>Ramon Picó i Campamar (accèssit a la flor natural: «Sospirs»)</p> <p>Bartomeu Ferrà (accèssit a la flor natural: «La rondalla dels tres hostes»)</p> <p>Tomàs Fortesa (premi ofert per la Diputació de Balears: «Lo comte d'Empúries»)</p> <p>Pere d'A. Penya (accèssit premi Diputació de Balears: «N'Alí de la Palomera»)</p> <p>Mateu Obrador (accèssit premi Diputació de Balears: «Romanç de la Conquesta»)</p> <p>Josep Tarongí (accèssit premi ofert pels <i>AIMADORS DE LA LLENGUA PÀTRIA</i>: «Sóller»)</p> <p>Josep Tarongí (accèssit premi ofert pels <i>AIMADORS DE LA LLENGUA PÀTRIA</i>: «La Llotja de Palma»)</p>
1872		<p>Pere d'A. Penya (accèssit a l'englantina: «La naixença d'en Jaume I d'Aragó»)</p>
1873	<p>Jeroni Rosselló (discurs del president)</p> <p>Marià Aguiló</p>	<p>Tomàs Fortesa (flor natural: «Les noces de l'infant»)</p> <p>Tomàs Fortesa (englantina: «Lo rei i l'arquebisbe») Mestre en gai saber</p> <p>Victòria Penya (accèssit a la flor natural: «Una visita a ma pàtria»)</p> <p>Ramon Picó (premi ofert pels <i>AIMADORS DE LA POESIA I LLENGUA PÀTRIES</i>: «Lo salt de la bella dona»)</p> <p>Tomàs Fortesa (accèssit al premi ofert pels <i>AIMADORS DE LA POESIA...</i>: «Dissort»)</p> <p>Bartomeu Ferrà (accèssit al premi ofert pels <i>AIMADORS DE LA POESIA...</i>: «Cançó de la dissort»)</p>
1874	Marià Aguiló	<p>Ramon Picó i Campamar (englantina: «Visca Aragó!»)</p> <p>Mateu Obrador (accèssit a l'englantina: «Cançó de gesta»)</p> <p>Miquel Costa i Llobera (segon premi a la viola: «La primera llàgrima»)</p> <p>Ramon Picó (menció honorífica i publicació: «Eu celler»)</p>

1875		
1876		
1877		
1878	Josep Ll. Pons (discurs del president)	Mateu Obrador (premi Diputació de Balears: «La llegenda de la pàtria»)
1879		
1880		Marià Aguiló (viola: «Penediment») Victòria Penya (accèssit a la flor natural: «Joventut perduda»)
1881	Ramon Picó	
1882		
1883 25 ^a FESTA	Josep Ll. Pons i Gallarza Jeroni Rosselló Marià Aguiló	Victòria Penya (accèssit a la viola: «Lo meu niu»)
1884		Ramon Picó i Campamar (englantina: «De pressa!»)
1885		Ramon Picó i Campamar (englantina: «Ferran V») Mestre en gai saber
1886	Ramon Picó (discurs de gràcies)	Victòria Penya (accèssit a la flor natural: «Sempre amb tu»)
1887		Joan Guiraud (accèssit a la viola: «La catedral gòtica»)
1888	Marià Aguiló (discurs del president)	Ramon Picó i Campamar (viola: «A uns nuvis») Joan Alcover (premi extraordinari: «La Creu»)
1889		
1890		Victòria Penya (accèssit a la flor natural: «A la poesia») Jaume Pomar (premi ofert per Dolors Monserdà: «A la virtuosa dama e inspirada poetissa catalana dona Maria Josepa Massanés»)
1891		Jaume Pomar (premi ofert per Justí Peprax: «Glorificació de la parla catalana»)

1892	Ramon Picó i Campamar (discurs del president)	
1893 <i>500 ANYS DE JF</i>	Marià Aguiló, vicepresident d'honor en representació de Mallorca	
1894		
1895		Tapís commemoratiu en record de Josep L. Pons i Gallarza
1896		
1897	Miquel dels S. Oliver (discurs de gràcies)	Antoni Vicens Santandreu de Son Garbeta (accèssit a la viola: «Lo mes de maig»)
1898		Bust de Marià Aguiló. Premi ofert pel Consistori en memòria seva (el guanya Anicet de Pagès: «Profecia d'en Marian Aguiló»)
1899		Emília Sureda (premi ofert per Fasthenrath: «Vida pagesa»)
1900	Ramon Picó i Campamar	Miquel Costa i Llobera (viola: «L'antic profeta vivent») Mateu Rotger (premi ofert pel bisbe de Menorca: «Orígens del cristianisme a Mallorca»)